

Nykyunkarin sanakirja ja verbiprefiksit

Vastikään ilmestynyt, alkuaan kaksiosaiseksi suunnitellusta seitsemäksi van-
kaksi nidokseksi laajentunut Nykyunkarin
sanakirja¹ on unkarin kielitieteen
suurimpia näkyviä saavutuksia. Vaikka
sen todellinen arvo ilmenee vasta moni-
vuotisessa käytössä, lienee kuitenkin hyö-
dyllistä tarkastella teosta erään unkarille
tyypillisen kielenilmion, verbiprefiksien
käytön kannalta.

Monikasvoisten unkarin verbiprefik-
sien ongelma on yhä ratkaisematon. Tu-
tustumatta Kanniston vogulilaiskokoel-
miin, 15 vuotta ennen laajimman ostjak-
kilaisen sanakirjan ilmestymistä, M.
Zsirai on kyllä tarkasti laskenut obinugri-
laisten kielten verbiprefiksit,² mutta hän-
nen oman äidinkielenä vastaavasta il-
miöstä monografia puuttuu. Tärkein to-
teamus on kuitenkin tehty: unkarin ver-
biprefiksi kuuluu sanojen siirtymäkate-
goriaan: se voi olla yhtä hyvin syntag-
man semanttisesti laajaskaalainen alkua-
osa kuin johdinkin; sen grammaattisessa
pohdiskelussa on otettava huomioon koko
lauseen sisältö, verbin dynaamisuus,
jopa puheen sosiaalinen taustakin.³

Adverbiaaleista tänäkin päivänä yhä
syntyvien prefiksien lukumäärää on mah-
doton tarkoin sanoa. Virallisessa oikein-
kirjoitusoppaassa (10. laitos, § 163) niitä
mainitaan 41, mutta jo säännön predi-
kaatti »lehetnek» ovat', 'voivat, saattavat
olla; saavat olla' moniselitteisenä va-
roittaa jyrkästä kategorioinnista. Saman
prefiksiluettelon sisältävät kieliopit (vii-
meksi A magyar nyelv leíró nyelvtana I
s. 265) puhuvat »useimmiten esiinty-

vistä», toiset taas valitsevat ratkaisun
»jne.» tai käyttävät termiä »verbiprefik-
sintapaisia adverbiaaleja». Kuuden van-
himpana pidetyn, samalla yleisimmän
esiintyvän prefiksin deskriptiivis-histo-
riallinen tarkastelu on ollut väitöskirjan
aiheena.⁴

Materiaalinsa 7383 sivulla hakusanoi-
hin, viiteartikkeleihin, selittämättä jää-
viin johdoksiin sekä yhdyslementtei-
hin luokitteleva Nykyunkarin sanakirja
kuvastaa verbiprefiksien leksikaalistu-
misen eri asteita. 4547 verbiartikkelin
perässä on aakkosjärjestyksessä lueteltu
kuhunkin verbiin tavallisimmin liitty-
vinä prefikseinä yhteensä 82 eri sanaa;
kapál ja *hangzik* -verbien kohdalla *rüg*~
ja *vissz*~ johtuu ilmeisestä erehdyksestä;
havaittuja aakkostusvirheitä on 36 ta-
pauksessa, siis alle 1 %.

Tämä verbiprefiksien laajin luettelo
voidaan ryhmittää sen mukaan, miten
kukin sana esiintyy omalla kohdallaan
sanakirjassa:

- I = hakusana, merkitty (myös)
verbiprefiksiksi,
- II = hakusanana, mutta ei mer-
kitty prefiksiksi,
- III = ei esiinny hakusanana.

Merkillä + varustetut kuuluvat yllä
mainittujen 41:n joukkoon. Ryhmien
sisäinen järjestys on esiintymisfrekvens-
sin mukainen; toinen numerosarake taas
osoittaa kyseisellä etuliitteellä alkavien
verbihakusanojen lukumäärän. Ryhmäs-
tä III on tarpeen mainita kyseiset verbit-
kin.

¹ A magyar nyelv értelmező szótára. Szerkesztette a MTA Nyelvtudományi Intézete. I—VII. Budapest 1959—1962.

² M. ZSIRAI Az obi-ugor igekötők. Budapest 1934, 44 s.

³ GY. LAZICZIUS Átmeneti szókatégoriák. NyK LI 14—25 (1941). — L. DEME A nyoma-
táktalan mondat egy fajtájáról. MNy LV 185—198 (1959).

⁴ K. SOLTÉSZ Az ősi magyar igekötők (meg, el, ki, be, fel, le). Budapest 1959, 261 s.

Unkarin kielen selittävä sanakirja nykyisessä muodossaan on lajinsa neljäs, ryhmytyön tuloksena ensimmäinen. Kollektiivisella työskentelyllä on myös haittapuolensa: sen tilille on laskettava mm. se seikka, että 52 tapauksessa ei prefiksialkuisen hakusanan perusverbin kohdalla mainita kyseistä verbiprefiksiä. Tämä on kuitenkin vain pieni tekninen rike. Laaditun taulukon käyttöarvoa vähentää se, että mukaan otettujen verbiprefiksien valintaperusteita ei ole riittävästi selvitetty.

Toimitusperiaatteita esittelevän kirjaisen⁵ sivulla 13 oleva lause («Leksikaaliselta kannalta prefiksiseksi olemme katsooneet jokaisen sellaisen yhdysverbin, jonka alkuosa käyttäytyy verbiprefiksin tavoin eli tietyissä lauseopillisissa tapauksissa eroaa verbistään.») jättää lukijan siihen käsitykseen, että verbiprefiksi on ainoastaan ortografinen käsite. Kun taas muistamme, että oikeinkirjoitus sallii muidenkin adverbiaalien ja verbien yhteenkirjoittamisen (§ 162, vrt. myös Oikeinkirjoituskomitean päätös 4. 11. 1960), voimme moninkertaistaa »prefiksien» lukumäärän. — Tuloksemme tarkempaan analysointiin tarvitaan Demen tutkimuksen tasoisia yksityiskohtaisia tarkasteluja, joihin sanakirjan esimerkkilauseaineisto ei riitä siitäkään

syystä, että verbiprefiksien semanttinen funktio on jätetty esittämättä. Sanakirjassa vain viitataan prefiksialkuisiin hakusanaverbeihin. Yhdessä tapauksessa määritellään tarkemmin prefiksi korostamalla abstraktisuutta siten, että on erotettu omiksi hakusanoikseen *túl* 1. 'yli' ja *túl* 2. 'liikaa'.

Yllä esitettyjen ongelmiensa lisäksi Nykyunkarin sanakirja viitoittaa tietä tulevalle tutkimukselle myös johdonmukaisesti toteutetulla toimitusperiaatteellaan: prefiksialkuisten yhdysverbien merkitystä on pyritty selittämään toisella samanrakenteisella yhdysverbillä.

Muita tilastotietoja: 114 hakusanan kohdalla perusverbi on (harvinaisuutensa vuoksi) johdoksien joukossa. 258 tapauksessa prefiksi joko on niin kiinteästi liittynyt verbiinsä, ettei tätä käytetäkään ilman prefiksiä (kolmea neljänneistä näistä verbeistä ei tavata suurimmissa unkarilais-muunkielisissä sanakirjoissa), tai alkuosan prefiksisyys on hämärtynyt (esim. *kiszorítózik*).

Hakusanojen ja viiteartikkelien ilmoitettu lukumäärä on 58 999. Verbejä laskein yhteensä 14 562, prefiksialkuisia on näistä 7 916; sanakirjamme mukaan 2 099 verbiä ei saa minkäänlaista prefiksiä.

I. KECSKEMÉTI

⁵ A szótárírás elmélete és gyakorlata a magyar nyelv értelmező szótárában. Szerkesztette Országh L. Nyelvtudományi értekezések 36. Budapest 1962, 135 s.